

Urbana allmänningar som förändringskraft

– Commons skapar känslor av att det är vi som skapar samhället, att vi gör något tillsammans. Att fylla livet med den typen av betydelse, att ersätta konsumtion med något annat, det är en glädje som många commoners pratar om, säger Maria José Zapata Campos.

Allmänningar – commons – är ett begrepp som fått en delvis ny betydelse i olika samtida sammanhang. Enkelt uttryckt är commons en tillgång som förvaltas gemensamt, eller blir till, genom ett gemensamt skapande.

– Commoning är att omvandla, att göra något tillsammans. Det behöver inte bli någon typ av ekonomi involverad i det. Det är nog något många commoners vill tydliggöra. Vi vill inte sälja det, förklarar Maria José Zapata Campos, docent vid Handelshögskolan.

Henrietta Palmer, konstnärlig professor i stadsbyggnad vid Chalmers och vice vetenskaplig chef på Mistra Urban Futures, förklarar varför det engelska ordet commons används istället för allmänningar.

– Det är bland annat för att en allmänning också förknippas med en vision av grön gräsmatta, en midsommarstång som vi vårdar tillsammans som ett fysisk landskap. Men allmänning kan vara mycket större än så, och commonsbegreppet används internationellt.

Henrietta Palmer definierar en urban common inte som något rumsligt avgränsat, utan som en resurs som blir tillgänglig genom ett gemensamt skapande och förvaltande, och som tas om hand om tillsammans som den vore ens egen. I Göteborg finns det till exempel cykelåtervinning och gratisbutiker.

En common kan vara global, som luft och hav, som gör vår existens på jorden möjlig och som egentligen ingen ska äga. Den kan vara traditionell, en grundförutsättning för samhället, som bete och fiskevatten, platser där människan hämtar inkomst men som inte har någon enskild ägare. Vår tids commons är inte bara fysiska platser utan sociala, kulturella och digitala. Henrietta Palmer förklarar att commoning inte är en statisk företeelse utan en process. Processen skapar nästa steg, som kan vara att skapa nya resurser eller en ny identitet. Hon citerar den amerikanska forskaren Charlotte Hess tankar om varför begreppet commons som varit glömt under en lång tid nu blivit populärt igen.

– Det är ett tecken på en utbred oro för objektifiering, privatisering, och bolagisering. Det känns igen från diskursen om staden och rätten till staden med occupy-rörelser. Vi ser protester över allt i världen mot att staden privatiseras och görs otillgänglig. Commoners skapar rätten till staden genom att också ge form till denna rätt.

Begreppet "tragedy of the commons", allmänningens dilemma, myntades 1968 och handlar om att friheten att ta ansvar får något tillsammans är svår, och att det alltid kommer att finnas någon som tar ut mer resurser och ödelägger för de andra. Begreppet kritiserades av Elinor Ostrom, Nobelpristagare 2009, som ansåg att rätt reglerad är förvaltningsformen commons både möjlig och överlägsen.

– Det handlar om att skapa incitament för investera i istället för överexploatera. Att det finns ett moraliskt ansvar för att förvalta gemensamt. Silke Helfrich säger att tragedin inte finns hos commons, utan snarare i vårt samhälle. Vårt generella problem är att vi inte kan samexistera med vår jord, säger Henrietta Palmer.

Olika förutsättningar

Platsen och socioekonomin skapar olika förutsättningar för urban commons. De finns på soptipporna i Nicaragua likväl som i en hipsterstadsdel i Göteborg. En urban common kan uppstå ur en brist på något eller ett överlevnadsperspektiv, ur miljömedvetenhet och vilja minska konsumtionen eller att hitta andra sätt att leva tillsammans.

– I många fall är resurserna begränsade och commoning nödvändigt för att skapa tillgång till mat, bostäder eller avloppssystem. Det kan skapa nya alternativa sätt att leva i staden, som i en favela i Rio där kvinnor som var utsatta för våld gick en kurs tillsammans för lära sig laga mat, men bestämde sig för fortsätta ihop och bygga ett gemensamt kvinnohus istället för att bli egenföretagare, berättar Henrietta Palmer.

För en individ kan commoning starta av en slump. Oliver Ostojic är konstnär och musiker och aktiv inom kreativ verkstad, som startade med en svartklubb vid Backaplan.

– Min cykel gick sönder i närheten, jag gick in för att fixa cykeln, blev kär i folket där och blev kvar. Han visar bilder på kreativa och mer eller mindre knäppa skapelser som byggts i verkstaden, från verktygsförvaring till en stor takgunga som också är en lampa. Det handlar om att återvinna och bygga nytt, men också om att skapa upplevelser. Oliver Ostojic säger att han lärt sig mycket under tiden.

– Vi började från ingenting. Vi hade inga pengar, bara lite verktyg som vi fick ihop, och började skapa. Nu har verkstaden ett rivningskontrakt i Majorna. Med runt femton personer som är engagerade rekryterar de inte aktivt.

– Vi välkomnar de som är intresserade och stödjer alla initiativ om någon vill börja bygga. Men det är starka personligheter så det går inte bara att komma dit och börja.

Anna Glavenhult, Patrik Zapata, Maria José Zapata Campos, Oliver Ostojic och Henrietta Palmer.

Handlingen gör en commoner

Patrik Zapata, docent vid Förvaltningshögskolan Göteborgs Universitet, ger exempel på urban commons: att ta hand om och tillsammans laga mat som annars skulle slängas, att skapa platser för att byta saker eller insamlingspåsar för att barn ska kunna skänka bort leksaker.

– Det handlar om att förändra samhället, att komma bort från köp och släng mot ett mer miljöhållbart samhälle. Att skapa alternativa kanaler för att se värdet i det och skapa tillträde. Att ha kunskap och kompetens och dela med sig av den

Maria José Zapata Campos menar att commoning på ett sätt är politiskt.

– Många commoners kan vara politiska med sina handlingar. Det handlar om görandet, inte om snack. Commoners är ofta väldigt upptagna, en del av de nya sociala rörelserna. De är inte konfrontativa men handlingarna blir politik, eftersom de ifrågasätter med själva handlingarna.

Hon ger ett exempel:

– Sopdykaren som letar mat i containrar gör något illegalt, men det som är omoraliskt är att kasta mat som går att äta. Kanske innebär det att stretcha gränser mellan legal och illegal.

Maria José Zapata Campos anser att det är en styrka att commoners är en bred grupp.

– Det är handlingen som gör en commoner – to commoning eller att göra allmänning – inte tvärtom, oavsett motiv eller erkännande.

Anna Glavenhult är en av personerna bakom Gratisbutikerna i Majorna, och alltså en commoner.

– Vi som gör det, vi har inget namn på det. Jag visste inte vad commoning var innan vi träffade forskarna. Vi gör det utan att göra det medvetet, säger Anna Glavenhult.

Gratisbutikerna ser ut som en vanlig second hand-butik, men vem som helst får ta det de behöver utan byteskrav. Allt är gratis oavsett marknadsvärde. Butikerna startade 2009 som en hylla i källarlokalen av Annas mamma Lena Axelsson, som ett sätt att rädda saker undan sopbilen. Sedan länge bidrar hyresvärden Familjebostäder med en större butikslokal.

– Idén var nog i första hand för miljön, att minska sopberget, och i viss mån ekonomisk. Det känns mindre läskigt för någon att gå till gratisbutikerna och hämta kläder än göra det direkt i soprummet.

Även den sociala biten är viktig.

– Det kommer människor som inte har något annat sammanhang, som nyanlända eller sjuka. Det hittar en roll i samhället här, det är ett ovärderligt värde.

Runt om i Göteborg har Anna Glavenhult sett andra gratisbutiker med olika nivåer av engagemang, och hon tror att för att ett sådant här initiativ ska fungera måste det drivas av någon som brinner för det

– Om det inte finns någon som lägger två timmar varje vecka året runt för att de tror på det blir det inget bra. Om man betalar någon blir det genast en annan sak.

Hon framhåller den platta organisationen som gör att de slipper ta hänsyn till någon – och att de skulle kunna stänga imorgon om de vill.

– Vi vill inte utvidga, vi vill inte ha större lokal, vi vill ha fler gratisbutiker. Tycker ni gratisbutikerna är bra så starta en själva, hemma i ert kvarter! tipsar Anna Glavenhult.

Risker och möjligheter

Även om det finns likheter är commoning inte samma sak som föreningsliv eller delningsekonomi. Man bör också skilja mellan offentligt förvaltande och commons.

– Commons kan också skapa länkar kring det som ägs gemensamt, de offentliga resurserna. Det finns en diskussion om varför människor ska göra det som det offentliga ska göra, det som vi betalar skatt för. Där finns en konflikt. Många commoningprocesser leder till nya rum i staden, ofta leder de till rumsliga förändringar som inte hade skett om det offentliga hade drivit det. Det finns en förändringspotential som är något annat än det som skapas ändå av samhället, säger Henrietta Palmer.

– Commoners omvandlar resurser och använder dem tillsammans. Geografen David Harvey säger att en offentlig resurs blir en common när commoners claimar den genom politiska handlingar som protester, till exempel Occupy-rörelsen, fortsätter Maria José Zapata Campos.

Risker som lyfts fram för urban commons existens är till exempel att de absorberas av etablerade organisationer, att byråkratin tar över eller att de drivande eldsjälarna försvinner och med dem själva handlingarna.

– Starta ingen förening, tipsar Oliver Ostojic.

– Om det fanns gratisbutik i varje kvarter skulle handlarna nog bli arga, säger Anna Glavenhult.

– Det finns inget självändamål i att en commoning ska upprätthållas, det är ett tillfälligt tillstånd som förändrar en situation. När behovet är borta kanske det upphör, säger Henrietta Palmer.

– Kommunen kan upplåta rum och förändra, konstaterar Maria José Zapata Campos och nämner hur förvaltningen Kretslopp och vatten har inspirerats av en kretsloppssafari.

Moderator Ingrid Martins Holmberg, universitetslektor vid Institutionen för kulturvård, sammanfattar samtalet och titta samtidigt framåt:

– Allmänningar verkar äga rum i skarvar, i glapp, i mellanrum. Och de är hela tiden en påminnelse för dem som håller på med staden och rummet om att lämna plats för sådant här. Man kan inte lagstifta men man kan skapa former för det.

Text och foto: Bella Stenberg

Fotnot: Texten är ett sammandrag från föreläsningsserien Mellanrum på Göteborgs Stadsmuseum – Urban Commons / Urbana allmänningar som förändringskraft 26 april 2017.